

INSTITUTE OF LITHUANIAN HISTORY

THE YEAR-BOOK
OF LITHUANIAN
HISTORY

1991, 07

VILNIUS 1993

INSTITUT FÜR GESCHICHTE LITAUENS

JAHRBUCH
FÜR LITAUISCHE
GESCHICHTE

1991

VILNIUS 1993

ИНСТИТУТ ИСТОРИИ ЛИТВЫ

ЕЖЕГОДНИК
ИСТОРИИ
ЛИТВЫ
ГОД 1991

ВИЛЬНЮС, ИЗДАТЕЛЬСТВО НАУКИ И ЭНЦИКЛОПЕДИЙ, 1993

LIETUVOS ISTORIJOS INSTITUTAS

LIETUVOS
ISTORIJOS
METRAŠTIS

1991 METAI



VILNIUS, MOKSLO IR ENCIKLOPEDIJŲ LEIDYKLA, 1993

UDK 947.45
LI 237

Redakcinė kolegija:

Vytautas Merkys (vyr. redaktorius), Tamara Bairauskaitė, Alfonsas Eidintas, Eugenijus Jovaiša, Vacys Milius, Leonas Mulevičius, Rita Strazdūnaitė (sekretorė), Adolfas Tautavičius, Irena Valikonytė, Regina Žepkaitė (vyr. redaktoriaus pavaduotoja)

Redakcijos adresas:
2600 Vilnius, T. Kosciuškos 30

Išleista pagal Lietuvos istorijos instituto užsakymą

VANDA KAŠAUSKIENĖ

VEIKLA UŽDRAUSTA — TURTAS NUSAVINTAS (DOKUMENTAI DĖL LIETUVOS RESPUBLIKOS SAJUNGŲ IR DRAUGIJŲ UŽDARYMO 1940 METAIS)

TSRS—Vokietijos 1939 m. rugpjūčio 23 bei rugsėjo 28 d. sutarčių papildomi slapti protokolai įtvirtino susitariančių valstybių imperialistines pretenzijas kaimyniniams kraštams. 1940 m. birželio viduryje Lietuva tapo Tarybų Sąjungos „išvaduotu iš buržuazijos jungo kraštu“. Vienas iš pirmųjų VKP(b) CK ir TSRS Liaudies Komisarų Tarybos nepaprastojo įgaliotinio G. Dekanozovo sudarytos Liaudies vyriausybės žingsnių buvo uždrausti valdančią Lietuvos tautininkų sąjungą, įvairias draugijas. Prasidėjo valstybinio ir visuomeninio gyvenimo sovietizavimas.

1940 m. birželio 19 d. vidaus reikalų ministras uždraudė Lietuvos tautininkų sąjungos ir visų jos padalinių veiklą, kaip nesuderinamą su valstybės saugumo reikalais¹. Tą pačią dieną įsakymą pradėta vykdyti, nors Respublikos visuomenė apie tai buvo informuota tik birželio 21 dieną. Lietuvos tautininkų sąjungos ir jos padalinių turtas perduotas policijos žinion. Birželio 27 d. buvo priimtas vidaus reikalų ministro nutarimas dėl visų iki 1940 m. birželio 20 d. įregistruotų draugijų ir jų skyrių veiklos sustabdymo. Jame nurodoma: „Vadovaudamasis valstybės saugumo sumetimais, pagal Draugijų įstatymo 48 str. („Vyriausybės žinios“, 522) nutariau: ligi 1940 m. birželio mėn. 20 d. įrašydintų į Draugijų registrą visų Lietuvoje veikiančių draugijų ir jų padalinių veikimą sustabdyti“². Apskričių viršininkams pavesta vykdyti šį nutarimą. Taip pat buvo sustabdyta Šaulių sąjungos veikla. Šaulių sąjungos likvidavimo įstatymą 1940 m. liepos 13 d. pasirašė e. Respublikos prezidento pareigas ministras pirmininkas J. Paleckis ir ministro pirmininko pavaduotojas prof. V. Krėvė-Mickevičius. Jame skelbiama, kad nuo 1940 m. liepos 13 d. likviduojama Šaulių sąjunga ir visi jos padaliniai, įstaigos bei organizacijos³. Įstatyme pabrėžiama, jog sąjungos likvidavimo ir turto perdavimo tvarką nustato krašto apsaugos ministras.

Vidaus reikalų ministras 1940 m. liepos mėn. sudarė komisiją uždarytų sąjungų ir draugijų turto paskirčiai nustatyti. Pirmininku paskirtas Vidaus reikalų ministerijos Spaudos ir draugijų skyriaus

vedėjas Petras Kežinaitis, nariais — Švietimo ministerijos Kūno kultūros rūmų direktorius Vincas Petronis ir Lietuvos komunistų partijos deleguotas visuomenės atstovas Šmerelis Maiminas. Nebeveikiančių draugijų turto paskirčiai nustatyti komisija posėdžiuose, kurie vyko liepos—rugsėjo mėn., svarstė, kokioms valstybinėms įstaigoms ir visuomeninėms organizacijoms perduoti turta. Dėl grynų pinigų komisija 1940 m. liepos 23 d. priėmė specialų nutarimą, kuris leido 25 proc. uždarytų draugijų lėšų, apmokėjus teisėtas pretenzijas, perduoti Liaudies kultūros fondui⁴.

Kai komisija nusprendė, kam perduoti Lietuvos tautininkų sąjungos, tautinių, profesinių, labdaros ir kitų uždarytų draugijų kilnojamąjį ir nekilnojamąjį turta, pinigus bei vekselius, šis turta iš policijos nuovados žinios buvo perduodamas komisijos paskirtoms valstybinėms įstaigoms ir visuomeninėms organizacijoms. Remiantis Nebeveikiančių draugijų turto paskirčiai nustatyti komisijos protokolais bei turto perdavimo aktais, galima konstatuoti, kad uždarytų draugijų turta buvo perduotas Lietuvos komunistų partijai, Švietimo, Sveikatos ir socialinės apsaugos, Vidaus reikalų ministerijoms, Centriniam profesinių sąjungų biurui, Lietuvos komunistinio jaunimo sąjungai, Liaudies kultūros fondui ir kt.

Lietuvių tautininkų sąjungos ir kitų uždarytų draugijų Lietuvos komunistų partijai perduoto turto inventorizacija iš esmės baigta iki spalio pradžios, t. y. iki LKP įjungimo į VKP(b). LKP(b) CK biuras 1940 m. spalio 30 d. priėmė nutarimą „Dėl likviduotų draugijų turto paskirstymo“. Jame nurodoma:

„1. Visą likviduotų draugijų turta, kaip judamąjį, taip ir nejudamąjį, perduoti Lietuvos KP(b) miestų ir rajonų komitetų žinion.

2. Pasiūlyti partijos miestų ir rajonų komitetams pasilikti būtina savo reikalams judamąjį turta, nejudamąjį turta perduoti LTSR Komunalinio Ūkio Liaudies Komisariato žinion, vertybinius popierius, vekselius ir grynus pinigus, išskyrus jau išleistas sumas, perduoti LTSR Finansų Liaudies Komisariato žinion.

3. Už visus savo veiksmus skirstant likviduotų draugijų turta LKP(b) miestų ir rajonų komitetai privalo atsiskaityti Lietuvos KP(b) CK finansų—ūkio sektoriui.

4. Šio nutarimo vykdymas ir kontrolė pavedama LKP(b) CK finansų—ūkio sektoriui“⁵.

Tačiau sunku nustatyti, kiek uždarytų sąjungų ir draugijų turto teko Lietuvos komunistų partijai, kitoms organizacijoms ir valstybinėms įstaigoms. Tam reikia kruopščiai ištirti įvairiuose archyvuose saugomą uždarytų sąjungų ir draugijų, Vidaus reikalų ministerijos, Finansų ministerijos, savivaldybių medžiaga. Pradžiai šiai problemai tirti yra publikacijoje skelbiami Lietuvos valstybiniame archyve, Lietuvos valstybiniame visuomenės organizacijų archyve saugomi dokumentai. Kaip matome, jie įvairūs. Tai policijos nuovadų viršinių raštai, Lietuvos tautininkų sąjungos, kitų uždarytų draugijų padalinių turto perėmimo aktai, draugijų turto dydžio nustatymo aktai, Nebeveikiančių draugijų turto paskirčiai nustatyti komisijos protokolai, šios komisijos sprendimu Lietuvos komunistų partijai perduoto uždarytų draugijų turto sąrašai ir kiti raštai apie

turto, pinigų ir vekselių perdavimą bei ieškiniai Lietuvos KP CK dėl uždarytų draugijų skolų apmokėjimo.

Tekstas kai kur sutrumpintas. Tai pažymėta daugtaškiu laužtiniuose skliaustuose. Kalba netaisyta.

1991 metų sausis

¹ Liaudies balsas. 1940. Birželio 21.

² Tarybų valdžios atkūrimas Lietuvoje 1940—1941 metais. V., 1965. P. 75; Lietuvos valstybinis archyvas (toliau — LVA). F. 402. Ap. 11. B. 349. L. 87.

³ Žr. Vyriausybės žinios. 1940. Liepos 17. Nr. 717.

⁴ LVA. F. 2-756. Ap. 6. B. 609. L. 40.

⁵ Lietuvos valstybinis visuomenės organizacijų archyvas (toliau — LV VOA). F. 1771. Ap. 1. B. 21. L. 2.

Dokumentas Nr. 1

Rokiškio policijos nuovados 1940 m. birželio mėn. 22 d. turto perėmimo iš uždarytos Lietuvių tautininkų sąjungos Rokiškio apylinkės aktas

Rokiškis. 1940 m. birželio mėn. 22 d. Rokiškio policijos nuovados viršininko pad. Juozas Svitkauskas, vykdydamas Rokiškio apskrities viršininko telefonogramą šių metų birželio mėn. 19 d. Nr. 24, atvykau į LTS Rokiškio apylinkės buveinę, esančią Rokiškio mieste Basanavičiaus g. Nr. 5, paskelbiau apylinkės pirmininkui Antanui Bertašiui apie organizacijos uždarymą ir perėmiau jos knygas, bylas ir turtą [...].

LV VOA. F. 1771. Ap. 1. B. 356. L. 309.

Originalas, mašinraštis.

Dokumentas Nr. 2

Jonavos žydų draugijos „Adat Izrael“ atstovo 1940 m. rugpjūčio 24 d. parodymas apie draugijos turtą

1940 m. rugp. mėn. 24 d. Aš, Jonavos nuov. vachm. Matuzevičius Aleksas, remiantis VRM Spaudos ir Draugijų skyriaus raštu, apklausiau Jonavos žydų draugijos „Adat-Izrael“ ūkvedį, kuris papasakojo:

esu Volčkovskis Motelis, s. Maero, 54 m. amžiaus, teismo nebaustas, žydų tautybės, judėjų tikybos, gyv. Jonavoje, Ralio gt. Nr. 21.

Žydų draugija „Adat Izrael“ nejudamą turtą turi šį: 1) žemės sklypą apie 230 kvad. metr. didumo, su vieno aukšto mediniu namu (dabartiniu laiku gyv. beturčiai) prie Ramiosios gt. Nr. 1, vertės 2000 (dviejų tūkstančių) Lt.

2) Žemės sklypą apie 800 m² su mūriniu ir mediniu namais (ligo-

ninė), prie Vilniaus gt. Nr. 51, vertės 12 000 (dvylikos tūkstančių) Lt. Pastaba. Šio mėn. pradžioje, įsakius Sveikatos ministru, minimas pastatas su žemės sklypu ir visu inventorium perduotas Jonavos miesto valdybai.

3) Žemės sklypą apie 1450 m² su vieno aukšto mediniu namu (mokykla) prie Klaipėdos gt. Nr. 90, vertės 6000 (šešių tūkstančių) Lt. Minimas mokyk. judamas inventorius Šviet. ministerijos žinioje.

4) Žemės sklypą apie 400 m² didumo, su vieno aukšto mūriniu namu (mokykla) prie Sodų gt. Nr. 11, vertės 15 000 (penkiolika tūkstančių) Lt. Pastaba. Judamas inventorius Šviet. m-jos žinioje.

5) Žemės sklypą apie 7900 m² didumo su mūriniu namu (pirtimi) prie Sodų gt. Nr. 13, vertės 20 000 (dvidešimties tūkstančių) Lt. Pastaba. Judamas inventorius kitoje pusėje išvardintas atskirai.

6) Žemės sklypą apie 760 m² didumo su vieno aukšto mediniu namu, prie Sodų gt. Nr. 13, vertės 3000 (trijų tūkstančių) Lt.

7) Žemės sklypą apie 760 m² didumo su mūriniu namu (dabartiniu laiku muilo d-vė), prie Sodų gt. Nr. 15, vertės 10 000 (dešimt tūkstančių) Lt.

8) Žemės sklypą apie 1600 m² didumo su vieno aukšto mediniu namu, prie Kauno gt. Nr. 190, vertės 1200 (tūkstančio dviejų šimtų) Lt. Pastaba. Minimas gyv. namas kaip netinkamas gyvenimui š. m. nugriautas, liko tik sklypas.

9) Žemės sklypą apie 16 m² su mūriniu namu, prie Kauno gt. Nr. 69, vertės 700 (septynių šimtų) Lt.

[...]

LV VOA. F. 1771. Ap. 1. B. 356. L. 103.
Originalas, rankraštis.

Dokumentas Nr. 3

Aktas apie žydų draugijos „Hachnosas Kalo“ turto nustatymą

Kaunas. 1940 m. rugpjūčio mėn. 26 d. man, Žydų draugijos „Hachnosas Kalo“ išdininkei Rivai Lurijienei, gyv. Kaune, Gardino g-vė Nr. 65 Vidaus reikalų ministro nutarimas, iš 1940 metų rugpjūčio mėn. 7 d., apie uždarymą draugijos, paskelbtas. Prie to pareiškiu, kad uždarytoji draugija turėjo šį turtą: 1) Kasoje pinigų — 2,7 Lt.; Centriniam Žydų banke Kaune einamoji sąskaita 6452 Nr. indėlis — 2955,95 Lt., vekselis realizavimui — 200 Lt. tame pačiame Banke. Viso 3158,65 Lt. ir smulkūs baldai: a) spintos — 2, b) stalas — 1, c) kėdės — 3 ir d) etažerka — 1 vnt., kurie randasi pas pirmininkę Ročę Chvolesienę, Kaune, Elejaževo 17 Nr.

LV VOA. F. 1771. Ap. 1. B. 356. L. 117.
Nuorašas, mašinraštis.

Nebeveikiančių draugijų turto paskirčiai nustatyti komisijos protokolas Nr. 2. 1940 m. liepos mėn. 20 d.

Dalyvauja: Komisijos pirmininkas Sp. ir Dr. Skyr. vedėjas Petras Kežinaitis, nariai: Šviet. m-jos KK Rūmų dir. Vincas Petronis ir Liet. kom. Partijos deleguotas visuomenės atstovas Šmerelis Maiminas ir Kauno aps. v-ko paskirtas buv. Liet. Taut. S-gos turto tvarkytojas Motelis Gafanavičius.

3. buv. Lietuvių Tautininkų Sąjungos turto paskirtis.

Pagal LTS įstatus S-gos turtas likvidacijos atveju tenka akc. b-vei „Pažanga“, tačiau sakytą b-vė, turimomis žiniomis, dabar neegzistuoja, tad **Nutarta:** buv. LTS nekilnojamąjį turtą Šiauliuose, pinigų ir inventorių perduoti Lietuvos komunistų partijai su visomis teisėmis ir prievolėmis.

Vėliavas, ženklus, spaudus, bylas ir kt. galinčią turėti kurios reikšmės medžiagą paimti Kauno apskrities viršininko žinion. Komisijos pirmininkas pas. P. Kežinaitis.

Nariai: pas. V. Petronis, Š. Maiminas

Kviestinis — pas. M. Gafanavičius

Ištrauka tikra. Sekretorius

LVA. F. R 756. Ap. 6. B. 609. L. 40.

Nuorašas, mašinraštis.

Nebeveikiančių draugijų turto paskirčiai nustatyti komisijos protokolas Nr. 3. 1940 m. liepos 23 d.

Dalyvauja: Komisijos pirmininkas Sp. ir Dr. Skyr. vedėjas Petras Kežinaitis, nariai: Šv. m-jos KK Rūmų dir. Vincas Petronis ir Liet. kompartijos deleguotas visuomenės atstovas Šmerelis Maiminas; Kauno aps. v-ko paskirtas buv. LTS turto tvarkytojas Motelis Gafanavičius ir Liet. komjaunimo atstovas Algirdas Žukauskas.

1. Svarstyta: Liaudies Kultūros fondo lėšų papildymas.

Nutarta: Komisija konstatavusi, kad daugelio draugijų lėšos yra surinktos iš visuomenės aukų, o kartais ir Valstybės išdo skiriamų pašalpų, dabar bent dalis tų lėšų turi grįžti plačiosioms liaudies masėms per Liaudies Kultūros fondą, todėl komisija nutarė nebeveikiančių draugijų perleidžiamų kitoms organizacijoms pinigų, apmokėjus teisėtas pretenzijas, 25% likusių lėšų perduoti Liaudies Kultūros Fondui.

2. Svarstyta: Ateitininkų Federacijos, Ateitininkų Sendraugų S-gos ir LKJ „Pavasario“ vyrų ir mergaičių s-gų federacijos susiėselpimo fondo turto paskirstymas.

Nutarta: Komisija, išžiūrėjusi šių organizacijų bylas ir esamą

medžiagą, nutarė jų turimą turtą ir lėšas su visomis teisėmis ir prievolėmis perduoti Liaudies Kultūros Fondui.

3. **Svarstyta:** Tautininkų Klubo ir Lietuvos Krikščionių Darbininkų S-gos turto paskirstymas.

Nutarta: Komisija, išžiūrėjusi šių organizacijų bylas ir esamą medžiagą, nutarė jų turimą turtą ir lėšas su visomis teisėmis ir prievolėmis perduoti Lietuvos komunistų partijai.

4. **Svarstyta:** Lietuvių Katalikų Mokytojų S-gos turto paskirstymas.

Nutarta: Komisija, išžiūrėjusi šios s-gos bylą ir esamą medžiagą, nutarė s-gos turtą ir lėšas su visomis teisėmis ir prievolėmis perduoti organizuojamai Mokytojų Profesinei Sąjungai.

5. **Svarstyta:** LTJ „Jaunosios Lietuvos“ S-gos, LKJ „Pavasario“ vyrų s-gos, LKJ „Pavasario“ mergaičių s-gos ir LKJ „Pavasario“ vyrų ir mergaičių s-gų federacijos turto paskirstymas.

Nutarta: Komisija, išžiūrėjusi šių organizacijų bylas ir turimą medžiagą, nutarė: 1) skaityklas, bibliotekas, knygas ir kit. spaudinius perduoti Švietimo m-jai, 2) kitoki turtą ir lėšas su visomis teisėmis ir prievolėmis perduoti Lietuvos komunistinio jaunimo S-gai ta sąlyga, kad ji tuojuos sudarytų perimtųjų sporto aikštynų, sporto įrankių ir kit. sportinių priemonių ar turto sąrašus ir pateiktų juos Švietimo ministerijos Kūno Kultūros Rūmams.

6. **Svarstyta:** Lietuvos žydų sporto ir gimnastikos s-gos „Makabi“ turto paskirstymas.

Nutarta: Komisija, išžiūrėjusi šios s-gos bylą ir esamą medžiagą, nutarė visą s-gos turtą ir lėšas su visomis teisėmis ir prievolėmis perduoti Lietuvos Darbininkų ir Tarnautojų Sporto S-gai.

7. **Svarstyta:** Katalikiškųjų organizacijų draugijų s-gos „Katalikų Veikimo Centro“ turto paskirstymas.

Nutarta: Komisija, išžiūrėjusi šios s-gos bylą ir esamą medžiagą, nutarė s-gos turtą ir lėšas su visomis teisėmis ir prievolėmis perduoti organizuojamai Lietuvos Liaudies Pagalbos S-gai.

8. **Svarstyta:** Lietuvos Sionininkų* Organizacijos, Lietuvos rusų tautiškosios darbo draugijos, Žydų draugijos „Palestinos įstaiga“, Lietuvos žydų draugijos „Tiferet Bachurim“, žydų „Mázhírei Šabos“ d-jos, Lietuvos rabinų s-gos, Palestinos žydų fondams — Pamatinio Palestinos fondo ir žydų tautinio fondo — remti draugijos, Lietuvos žydų sionininkų* valstybininkų d-jos, Lietuvos sionistų moterų d-jos, Lietuvos bendrųjų pažangiųjų sionininkų* d-jos Hechaluco organizacijos Lietuvoje, Kauno žydų d-jos „Talmud-Tora“, Žydų tautinės d-jos „Betar“, Žydų tautinės Vl. Žabotinskio vardo „Brith-Hachajal“ d-jos ir Draugijos „Mizrachi“ Lietuvoje turto paskirstymas.

Nutarta: Komisija, išžiūrėjusi šių organizacijų bylas ir turimą medžiagą, nutarė šių organizacijų turtą ir lėšas su visomis teisėmis ir prievolėmis perduoti Mažumų biurui prie Lietuvos komunistų partijos.

* Šių žodžių atitikmuo — sionistų organizacijos, draugijos.

Posėdis prasidėjo 10 val., pasibaigė 12 val.

pas. Komisijos pirmininkas — P. Kežinaitis

Nariai: Vincas Petronis ir Šmerelis Maiminas

Kviestiniai: M. Gafanavičius ir Alg. Žukauskas

Nuorašas tikras: Sekretorius

LVA. F. R. 756. Ap. 6. B. 609. L. 40—41.

Nuorašas, mašinraštis.

Dokumentas Nr. 6

**Buv. Lietuvos kariuomenės atsargos karininkų sąjungos pirmi-
ninko 1940 m. rugsėjo 21 d. pareiškimas Kauno miesto ir apskrities viršininkui**

Šiomis dienomis teko sužinoti VRL Komisarjato Spaudos ir draugijų skyriuje, kad nuo š. m. rugpjūčio mėn. 26 d. L.K. Ats. kar. Sąjunga laikoma uždaryta ir kad jos turtas perduotinas Lietuvos komunistų partijai.

Šia proga turiu pranešti, kad S-gos turtą sudaro: indėliai: koope- racijos Banke — apie 5000 lt., Liet. Banke — 350 lt. ir paskolintų L. Kar. atsargos karininkų Smulkaus kredito Draugijai — apie 20 000 Litų, šiaip turtas: vėliava, rašomasis stalas, spinta, įvairios knygos, žurnalai, sporto šautuvams šoviniai, rašomoji mašinėlė ir kiti, kurių dabar mintinai negalėdamas prie turto prieiti, smulkiai išvardinti ir tiksliai negaliu.

Reikalas toks, kad Sąjungos turtą, po to, kaip š. m. rugpjūčio mėnesio viduryje, Raudonoji armija perėmė Karininkų Ramovę (Mickevičiaus g-vė 13 Nr.), iš mūsų patalpos iškraustė mums ne- dalyvaujant, ir turimomis žiniomis, buv. Ramovės šeimininkas to S-gos turto neišduoda (be to, ten pat yra sakytos smulkaus kredito draugijos turtas sukrautas, kurio irgi neišduoda) be sutikimo Rau- donosios armijos vadovybės, o tokio sutikimo aš iki šiol negavau.

Todėl prašau Tamstą tarpininkauti, kad išduotų Sąjungos turtą ir kad tokiu būdu jį galima būtų greičiau perduoti kompartijai.

LV VOA. F. 1771. Ap. 1. B. 356. L. 96.

Originalas, rankraštis.

Dokumentas Nr. 7

**Zarasų apskrities viršininko 1940 m. rugsėjo 25 d. raštas Nr. 6210
Lietuvos komunistų partijos Centro Komitetui**

Pasirėmęs Liet. TS Komisarų Tarybos Pirmininko telegrama, siun- čiu žemiau išvardintų, neveikiančių draugijų turto sąrašus, kuris nutartas perduoti Lietuvos kompartijai.

1. LTS-gos Antalieptės apyl.
2. " Salako "
3. " Dusetų "
4. " Gipėnų "
5. " Bilaišių "
6. " Gubavos "
7. " Avilių "
8. " Imbrado "
9. " Raudinės "
10. " Mukulių "
11. " Stelmužės "
12. " Degučių "
13. " Bikėnų "
14. " Baibių "
15. " Žeimių "
16. " Paluodės "
17. " Švedriškės "
18. " Kumpuolių "
19. " Antazavės "
20. " Avilių "
21. L.K. (Lietuvos kariuomenės. — V.K.) Kūrėjų-Savanorių sąjungos Zarasų skyr.
22. Lietuvos sionistų moterų draugijos Zarasų skyriaus Priedas: 21 lap.

LV VOA. F. 1771. Ap. 1. B. 356. L. 59.

Originalas, mašinraštis.

Dokumentas Nr. 8

Mažeikių apskrities viršininko 1940 m. rugsėjo 25 d. raštas Nr. 7144 Lietuvos komunistų partijos Centro Komitetui

Pildydamas š. m. rugsėjo mėn. 24 d. telegramą, pranešu, kad Mažeikių apskrityje nebeveikiančių draugijų turto, kuris nutartas perduoti Lietuvos kompartijai, laikomo milicijos organų apsaugoje, nebėra, nes jau perduotas kompartijai. Mažeikių apskrities valdyba ant Lietuvių tautininkų sąjungos turto, kuris jau perduotas Mažeikių kompartijai, už išnuomavimą tautininkams salės vieniems metams, yra pareikšta skolinė pretenzija sumoje 617 litų 54 ct. Daugiau skolinių pretenzijų nėra.

LV VOA. F. 1771. Ap. 1. B. 356. L. 198.

Originalas, mašinraštis.

Akcinės bendrovės „Spindulys“ 1940 m. rugsėjo 25 d. raštas Lietuvos komunistų partijai

Lietuvių T-kų S-gos Vyriausioji Valdyba yra skolinga „Spindulio“ spaustuvei už įvairius spaudinius Lt. 161,10.

Kadangi Tamstos esate perėmę Lietuvių T-kų S-gos Vyriausiosios Valdybos lėšas, maloniai prašome aukščiau nurodytą skolą mums galimai greičiau apmokėti.

Laukdami padengimo, reiškiamo aukštą pagarbą.

LV VOA. F. 1771. Ap. 1. B. 356. L. 94.

Originalas, mašinraštis.

Dokumentas Nr. 10

Kauno miesto ir apskrities viršininko 1940 m. rugsėjo mėn. 25 d. raštas Lietuvos komunistų partijos Centro Komitetui

Pildydamas Lietuvos TSR Liaudies Komisarų Tarybos Pirmininko 1940.IX.24 d. telegramą, siunčiu nebeveikiančių draugijų (uždarytų) turtų sąrašus, kuris nutarta perduoti kompartijai, ir pranešu, kad skolinių pretenzijų į tą turtą iki šiam laikui man nepareikšta.

Eil. Nr.

1. Kauno labdar. d-jos „Gmilus Chesed“ paskoloms duoti be nuosimčių
2. Kauno m. ir jo priem. detalistų savišalpos d-jos „Gmilus Chesed“
3. Lietuvos žydų tikinčiųjų moterų d-jos „Bet Jakob“
4. Garliavos žydų labdar. d-jos „Gmilus Chesed“
5. Kauno kepyklų savininkų d-jos
6. Taupytojų, įkaito laikytojų ir kitų kreditorių d-jos
7. Kauno viešbučių laikytojų s-gos
8. Žydų labdar., social. pagalbos ir kultūros d-jos „Ezro“
9. Žydų d-jos „Haknosas Kalo“
10. A. Panemunės žydų labdarybės, soc. pagalbos ir kultūros d-jos „Ezro“
11. Paneuropos sąjungos
12. Jonavos žydų draugijos „Adat Jisroel“
13. Lietuvos namų savininkų skolininkų d-jos
14. Aleksoto žydų labdarybės d-jos „Gmilus Chesed“
15. A. Panemunės namų savininkų draugijos
16. Šančių žydų labdarybės d-jos „Gmilus Chesed“
17. Aleksoto namų savininkų draugijos
18. A. Panemunės žydų labdarybės d-jos „Gmilus Chesed“
19. Lietuvos lentpjūvininkų ir apdirbtos miško medžiagos eksportininkų draugijos
20. Kauno m. savininkų d-jos

21. Liet. žydų tautinės kultūros d-jos „Jehuda“
22. Jonavos žydų labdaryb. d-jos „Gmilus Chesed“
23. Šančių namų savininkų d-jos
24. Kauno žydų labdaryb. d-jos „Nachlat-Izrael“ (Izraelio palikimas)
25. Politinio klubo
26. Kauno žydų kultūriniais ir dvasiniams reikalams tenkinti d-jos
27. Kauno priemiesčio namų savininkų draugijų sąjungos „Adat Izrael“
28. Tėvynės sąjungos
29. Lietuvos žydų d-jos „Mnora“ („Švyturys“)

Valstybės Saugumo Departamentas 1940.IX.3 d. raštu Nr. 943 pareikalavo kai kurių organizacijų bylas, kurių tarpe yra žemiau išvardintų organizacijų bylos su visomis žiniomis

1. Lietuvos kariuomenės atsargos karininkų sąjungos
2. Lietuvos kariuomenės kūrėjų savanorių sąjungos
3. Kunigaikštienės Birutės karininkų šeimų moterų d-jos
4. Lietuvos piliečių rusų tautybės susivienijimo
5. Žydų A. Mapu vardo draugijos
6. Draugijos „Kneses Izrael“
7. Miškų eksportininkų, miškų prekybin. ir pramonininkų Lietuvos
8. Draugijos „Agudas Izrael“
9. Tautininkų klubo
10. Vilniečių sąjungos
11. Lietuvių tautininkų sąjungos
12. Palestinos žydų darbininkams bei jų įstaigoms remti
13. Lietuvos Katalikų susivienijimo d-jos
14. Lietuvių namų savininkų draugijų sąjungos
15. Lietuvos krikščionių darbininkų sąjungos
16. Katalikų organizacijų sąjungos
17. Lietuvių katalikų vyrų sąjungos
18. Kauno m. lietuvių namų savininkų draugijos
19. Nepriklausomųjų sioninkų revizioninkų Vl. Žabotinskio v.*
20. Sioninkų jaunimo d-jos „Gordonija“
21. Lietuvių bajorų draugijos
22. Kauno lietuvių verslininkų klubo
23. Liet. vokiečių evangelikų misijos d-jos

Iki šiam laikui iš milicijos nuovadų negauti sąrašai organizacijų, kurių turtais paskirti kompartijai:

1. Vilijampolės žydų d-jos „Talmud Tora“
2. Lietuvos vakarų sąjungos
3. Žydų emigracijai Lietuvoje tvarkyti d-jos „Hiss Ica“
4. Vilijampolės žydų d-jos „Bnei Jakob“ (Jokūbo sūnūs)
5. Vilijampolės d-jos „Gmilus Chesed“ (Labdarybė)

* Sionistai revizionistai, Nepriklausomųjų sionistų revizionistų sąjunga, žabotinskininkai. Vladimiras Žabotinskis (1880—1940) — žydų žurnalistas, kovingųjų sionistų vadas.

6. Vilijampolės lietuvių žemės sklypų ir namų savininkų d-jos
7. Kauno Žaliojo kalno namų savininkų d-jos
8. Kauno m. verslinių autosunkvežimių savininkų d-jos
9. Lietuvos lenkų ūkininkų susivienijimo d-jos.

Pastaba: šių organizacijų turtų sąrašus gavęs prisiųsiu vėliau.
 Priedų: turtų sąrašų 30 lapų byla.

LV VOA. F. 1771. Ap. 1. B. 356. L. 97.
 Originalas, mašinraštis.

Dokumentas Nr. 11

**Mažeikių apskrities viršininko 1940 m. rugsėjo mėn. 26 d. raštas
 Nr. 7144 Lietuvos komunistų partijos Centro Komitetui**

Papildant mano š. m. rugsėjo mėn. 25 d. raštą Nr. 7144, pranešu, kad iš nebeveikiančių Mažeikių apskrityje draugijų, kurių turtas bei lėšos pagal paskirtį perduodama Lietuvos komunistų partijai, grynais pinigais surinkta 1763 Lt. 75 ct. ir vekseliais 7934 Lt. iš viso — 9697 Lt. 75 ct. Vekselinė suma 7934 Lt. dar neišieškota ir nežinoma, ar visą sumą pasiseks išieškoti. Vekseliai rasta uždarius Vieksnių žydų labdaros draugiją „Gmilus Chesed“. Vekselių išieškojimą įvykdžius, su pinigais bus pasielgta pagal turimus tuo reikalu nurodymus. Iš grynų pinigų 25%, t. y. 440 Lt. 93 ct., įnešta į Liaudies Kultūros Fondą ein. s-ton Nr. 3366 prie Lietuvos Banko Mažeikių skyriaus. 1169 Lt. 03 ct. atiduota LKP Mažeikių apskrities Komitetui ir 153 Lt. 79 ct. tuoj bus perduodama tam pačiam Komitetui.

LV VOA. F. 1771. Ap. 1. B. 356. L. 199.
 Originalas, mašinraštis

Dokumentas Nr. 12

**Šiaulių apskrities viršininko 1940 m. rugsėjo mėn. 26 d. raštas
 Nr. 14558 Lietuvos komunistų partijos Centro Komitetui**

Į š. m. rugsėjo mėn. 24 d. telegramą siunčiu sąrašą uždarytų draugijų, kurių turtas turi būti perduotas Komunistų partijai ir laikomas dar šiuo metu milicijos žinioje.

1. Draugija „Viltis“ Šiauliuose,
2. Lietuvos kariuomenės kūrėjų savanorių s-gos Jonišio skyr.,
3. Lietuvos kariuomenės kūrėjų savanorių s-gos Šiaulių skyr.,
4. Lietuvos kariuomenės kūrėjų savanorių s-gos Žagarės skyr.,
5. Kunigaikštienės Birutės karininkų šeimų d-jos Radviliškio skyrius ir

6. Kunigaikštienės Birutės karininkų šeimų d-jos Šiaulių skyr.,
7. Lietuvos vakarų s-gos Šiaulių skyr. ir
8. Lietuvos vakarų s-gos Radviliškio skyrius.

LV VOA. F. 1771. Ap. 1. B. 356. L. 244.

Originalas, mašinarštis.

Dokumentas Nr. 13

**Panevėžio apskrities viršininko 1940 m. rugsėjo 26 d. raštas
Nr. 8742 Lietuvos komunistų partijos Centro Komitetui**

Atsakydamas į š. m. rugsėjo mėn. 24 d. gautą telegramą Nr. 2269, pranešų, kad Panevėžio apskrities Darbininkų ir valstiečių milicijos apsaugoje yra šis uždarytų organizacijų Lietuvos komunistų partijai perduotinas turtas:

1) **Pumpėnų žydų draugijos „Gmilus Chesed“**
1 medinis rašomas stalas, 1 skaitytuvas ir kasos pinigų 31,13 Lt. Skolinių pretenzijų į šį turtą nebuvo pareikšta.

2) **Raguvos žydų „Ezro“ draugijos**
1 medinis gyvenamas namas su salkomis, vertės 10 000 Lt., 1 medinis sandėlis, vertės 500 Lt., 1 sklypas 196 m² dydžio ir kasos pinigų 512,48 Lt., be to, dar nepaimtų nuompinigių 92 Lt.

Dar yra gyvenamas namas, vertės 3000 Lt., tačiau šis namas ginčytinas, ir tuo reikalu yra užvesta byla. Į šį turtą skolinė pretenzija — vaistininko Girzono sąskaita 136,08 Lt. sumai.

3) **Liet. Kat. Vyrų S-gos skyrius**
Savitarpio nuo ugnies apsidraudimo kasa, kurioje yra grynais pinigais 192,35 Lt., Raguvos ūkininkų smulkaus kredito knygutė su indėliu 713,05 Lt. sumai, odinis portfelis, skaitytuvai, skylamūšis, geležinė liniuotė ir presas. Be to, to skyriaus 10,50 Lt. pinigų.

4) **Tėvynės s-gos Panevėžio miesto skyrius**
yra įvairių brošiūrų 79 vien.

5) **Liet. Kat. Vyrų s-gos Panevėžio regiono**
yra pinigų 7,70 Lt.

LV VOA. F. 1771. Ap. 1. B. 356. L. 216.

Originalas, mašinarštis.

Dokumentas Nr. 14

**Kėdainių apskrities viršininko 1940 m. rugsėjo 26 d. raštas
Nr. 6355 Lietuvos komunistų partijos Centro Komitetui**

Savo 1940.IX.25 Nr. 6355 raštui papildyti siunčiu buv. Kėdainių žydų labdarybės ir socialinės pagalbos d-jos „Ezro“ valdybos pareiškimą dėl skolų.

Aktyvas šios draugijos man nežinomas, nes vietos kompartija dar nepristatė perėmimo akto nuorašo.

Priedas: pareiškimas.

LV VOA. F. 1771. Ap. 1. B. 356. L. 124.
Originalas, mašinraštis

Dokumentas Nr. 15

**Seinų apskrities viršininko 1940 m. rugsėjo 26 d. raštas Nr. 6692
LKP Centro Komitetui**

Į š. m. rugsėjo mėn. 24 d. telefonogramą siunčiu žemiau įvardintų uždarytųjų draugijų padalinių kilnojamo ir nekilnojamo turto sąrašus, būtent:

I. Lietuvių Tautininkų s-gos:

1. Kapčiamiesčio apylinkės,
2. Leipalingio "
3. Punsko "
4. Rudaminos "
5. Kučiūnų "
6. Šventežerio "
7. Šlavantų "
8. Lazdijų "
9. L T S-gos Seinų apskr. Valdybos

II. LTJ „Jaunosios Lietuvos“ s-gos:

1. Leipalingio apylinkės,
2. Veršių skyriaus,
3. Vilaikių "
4. Zasciūniškės skyriaus,
5. Vilkininkų "
6. Gerdašių "
7. Viktorinos "
8. Raudonikių "
9. Rudaminos apylinkės,
10. Rudaminos skyriaus,
11. Šventežerio "
12. Kapčiamiesčio apylinkės,
13. Dervinių skyriaus,
14. Janėnų "
15. Mikyčių "
16. Šlavantų "
17. Kapčiamiesčio "
18. Pertako "
19. Padumblių "

20. Vainiūnų "
21. Sangrūdės "
22. Žagariškių "
23. Leipalingio "
24. Lazdijų "
25. Verstaminų "
26. Galinių "
27. Radziškės apylinkės,
28. LJ Seinų rajono vadovybės.

III. LKJ „Pavasario“ vyrų ir mergaičių federacijos:

1. LKJ „Pavasario“ vyrų ir mergaičių Seinų rajono,
2. " " " Būdviečio kuop.
3. " " " Kučiūnų kuopos,
4. " " " Rudaminos "
5. " " " Šlavantų "
6. " " " Šventežerio "

IV. LKJ „Pavasario“ vyrų ir merg. s-gos:

1. LKJ „Pavasario“ vyrų s-gos Akmenių kuopos
2. " " " Būdviečio "
3. " " " Kapčiamiesčio "
4. " " " Kučiūnų "
5. " " " Lazdijų "
6. " " " Rudaminos "
7. " " " Sangrūdės "
8. " " " Šlavantų "
9. " " " Šventežerio "
10. " " " Veisėjų "
11. " merg. " Akmenių "
12. " " " Būdviečio "
13. " " " Kučiūnų "
14. " " " Lazdijų "
15. " " " Rudaminos "
16. " " " Sangrūdės "
17. " " " Veisėjų "

V. Lietuvos Katalikų S-gos:

1. Liet. katalikų vyrų s-gos Rudaminos skyr.

VI. Žydų Taut. d-jos „Betar“ d-jos:

1. Liet. Žydų Taut. D-jos „Betar“ Lazdijų skyr.

VII. Palestinos žydų fondams — Pamatinio Palestinos fondo ir žydų tautinis fond. remti d-jos:

1. Lazdijų skyrius.

VIII. Liet. Kariuomenės Kūrėjų s-gos:

1. Lazdijų skyrius.

Kapčiamiesčio žydų jaunuomenės d-jos,
Liet. sionistų moterų D-jos Lazdijų skyrius,
Lietuvos sionininkų organiz. Lazdijų skyrius,
Lietuvos Žydų Hachalucu Lazdijų skyrius,
Lietuvos Kariuomenės atsarginių karininkų Seinų sk.,
Žydų taut. VI. Žabotinskio vardu „Brith Hachajol“ Lazdijų skyrius.

Šių organizacijų: LKJ „Pavasario“ s-gos Leipalingio kuopos kamos knygoje 23 puslapis balansuojasi su 9 Lt. 55 ct. pasyvu, bet į tą turtą jokių skolininkų pretenzijų nieks nepareiškė, ir

„Jaunosios Lietuvos“ Leipalingio skyr. buvo radio aparatas vertės 410,— Lt., į kurį pretenzijas reiškia mok. Kuliešius, nes aparatas pirktas dalinai jo pinigais. Radio aparatą paėmė SSSR Kapčiamiesčio pasienio zonos komendantas, kuris paėmime išdavė raštelį.

Priedas: sąrašai.

LV VOA. F. 1771. Ap. 1. B. 356. L. 126—127.

Originalas, mašinarštis

Dokumentas Nr. 16

Kauno miesto savivaldybės Nekilnojamųjų turtų skyriaus vedėjo 1940 m. spalio 3 d. raštas Nr. 33335 Lietuvos komunistų partijos Centro Komitetui

Pranešame, kad už turtą, prie Lukšio gt. 3 Nr. buv. Draugijos „Ezro“ valdyme, kuris dabar yra nacionalizuotas ir perėjo Lietuvos komunistų partijos CK žinion, liko nesumokėta Miesto Savivaldybei nuomos mokesčio 103,50 Lt.

Kadangi buv. Draugijos „Ezro“ skolą išieškoti nėra galimybės, prašoma LKP CK, kaipo faktinę turto valdytoją, minėtą skolą 103,50 Lt. iki š. m. spalio mėn. 31 d. įnešti Kauno miesto Savivaldybės kason.

LV VOA. F. 1771. Ap. 1. B. 356. L. 88.

Originalas, mašinarštis.

Trumpai apie autore

Vanda Kašauskienė (g. 1934 m.), prof., ist. m. dr., Lietuvos istorijos instituto Partijų istorijos skyriaus vedėja (nuo 1990 m.), Naujųjų laikų istorijos skyriaus vyr. mokslinė bendradarbė (nuo 1992 m.). Mokslinių tyrimų kryptis — totalitarinio režimo partinės-valstybinės valdžios struktūros ir švietimo sistemos problemos Lietuvoje. Yra paskelbusi dvi monografijas (1982 ir 1986 m., viena kolektyvinė).